

УДК 331.5

Чакалова К. О.

*аспірант кафедри управління персоналом і економіки праці
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

Chakalova K. O.

*postgraduate student
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ПРАЦІ

EXTERNAL FACTORS OF DEVELOPMENT OF THE INTERNAL LABOUR MARKET

Анотація. У статті розглянуто особливості зовнішніх факторів внутрішнього ринку праці. Наведено класифікацію зовнішніх факторів внутрішнього ринку праці. Визначено основні показники, за допомогою яких досліджується вплив факторів на внутрішній ринок праці. Проаналізовано політичні, соціальні та економічні фактори внутрішнього ринку праці в Україні. Висвітлено основні тенденції та можливі загрози для внутрішніх ринків праці в Україні.

Ключові слова: внутрішній ринок праці, зовнішні фактори, політичні фактори, економічні фактори, соціальні фактори.

Постановка проблеми. Внутрішній ринок праці відіграє ключову роль у сучасній економіці. Адже на внутрішньому ринку праці відбувається рух робочої сили, розвиток співробітників та кар'єрне просування працівників. Внутрішній ринок праці є важливим елементом системи трудових відносин, бо саме тут відбувається безпосередній контакт працівників із роботодавцями. Внутрішній ринок праці не існує ізольовано, він постійно взаємодіє із зовнішнім ринком праці, ринками товарів і послуг, державними інститутами тощо. Саме тому постає питання вивчення зовнішніх факторів внутрішнього ринку праці і їх впливу на ефективне становлення, функціонування та розвиток внутрішнього ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти ринку праці розглядалися у працях багатьох учених, таких як С.І. Бандур, В.С. Васильченко, В.І. Герасимчук, В.М. Гриньова, О.А. Грішнова, Н.С. Коваленко, Е.М. Лібанова, Л.С. Лісогор, Н.В. Маковська, В.В. Мортіков, В.В. Онікієнко, І.Л. Петрова, В.М. Петюх, С.В. Попов, О.В. Чернявська, Л.С. Шевченко, С.В. Шостак та ін.

На жаль, українські вчені здебільшого присвячують свої дослідження ринку праці на державному рівні, зали-

шаючи поза увагою внутрішній ринок праці, який є основним елементом у взаємодії працівника і роботодавця на підприємстві. Саме тому особливості внутрішнього ринку праці потребують детального розгляду, особливо проблеми визначення та аналізу факторів, які впливають на становлення, функціонування і розвиток внутрішнього ринку праці.

Мета статті полягає у дослідженні зовнішніх факторів внутрішнього ринку праці в Україні, наданні характеристики основним видам зовнішніх факторів, виявленні основних тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Особливим елементом економічної системи є внутрішній ринок праці. Ми вважаємо, що внутрішній ринок праці являє собою систему соціально-трудова і організаційно-економічних відносин, пов'язаних із попитом та пропозицією на ринку праці однієї або навіть декількох країн, обмежених рухом працівників у межах певної організації.

На функціонування та розвиток внутрішнього ринку праці впливають три групи зовнішніх факторів, а саме політичні, економічні і соціальні фактори [1, с. 13; 2, с. 143; 3, с. 240].

Характеристика виділених груп факторів наведена на рис. 1.

У межах дослідження політичних факторів було проаналізовано зведений бюджет України [4]. У 2016 році зведений бюджет України є дефіцитним. Дефіцит зведеного бюджету становить 54,8 млрд. грн., що значно перевищує цей показник 2015 року – 30,9 млрд. грн. Наявність дефіциту бюджету негативно впливає на внутрішній ринок праці, адже залучення додаткових коштів відбуватиметься

для покриття цього дефіциту, а не спрямовуватиметься на розвиток економіки країни, ринку праці тощо.

Державні видатки зросли у 2016 році на 23% порівняно з попереднім роком – до 835 832 млн. грн. Найбільше видатків державного бюджету спрямовано на соціальний захист та соціальне забезпечення – 30,9% витрат, а найменше – в охорону навколишнього середовища – 0,7%. Витрати на освіту становлять 15,5%. Зростання витрат на освіту сприяє розвитку внутрішнього ринку праці на якісно новому рівні.

Рис. 1. Зовнішні фактори внутрішнього ринку праці

Рис. 2. Індеси споживчих цін, капітальних інвестицій та фізичного обсягу валового внутрішнього продукту за 2010-2016 рр.

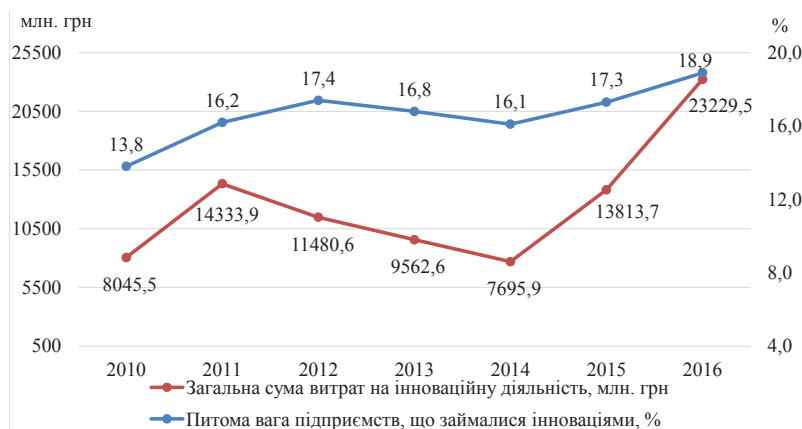

Рис. 3. Інноваційна діяльність у 2010-2016 рр.

Загрозою для функціонування та розвитку внутрішнього ринку праці є невирішений конфлікт на Сході України.

Показниками, які характеризують вплив економічних факторів внутрішнього ринку праці, також є індекси фізичного обсягу валового внутрішнього продукту, споживчих цін та капітальних інвестицій (рис. 2) [5].

Валовий внутрішній продукт у 2016 році становить 2 383 182 млн. грн. У досліджуваному році простежується зростання індексу фізичного обсягу валового внутрішнього продукту до 102,3%. Це є позитивним явищем для розвитку внутрішнього ринку праці, особливо з огляду на те, що у 2015 році індекс фізичного обсягу валового внутрішнього продукту становив всього лише 90,2%.

Останніми роками спостерігається зростання споживчих цін: у 2016 році – на 13,9% більше за попередній рік, а у 2015 році – на 48,7%, що є негативним явищем. Зростання цін зменшує купівельну спроможність населення, що зменшує попит на товари і послуги і веде до скорочення попиту на робочу силу, а це спричиняє зменшення меж внутрішнього ринку праці.

Протягом 2013-2015 рр. зменшувався розмір капітальних інвестицій. Проте у 2016 році капітальні інвестиції становлять 326 163,7 млн. грн., що на 18% більше порівняно з 2015 роком. Зростання інвестицій зміцнює внутрішній ринок праці.

Протягом досліджуваного періоду спостерігалось поступове зниження ставки податку на прибуток – із 25% у 2010 році до 18% у 2016 році.

Аналіз процентних ставок на кредити показав, що середньозважена процентна ставка за новими кредитами у національній валюті становить 18,5% у 2016 році, що є меншим за процентну ставку у 2015 р. Процентна ставка за новими кредитами домашнім господарствам зростає протягом досліджуваного періоду і становить 30,6% у 2016 році. Процентна ставка за новими кредитами нефінансовим корпораціям у 2016 році становить 15,1%, що у 2 рази менше за процентну ставку домашнім господарствам [6]. Зниження процентної ставки робить більш доступним кредитування, що сприяє розвитку внутрішнього ринку праці.

Протягом досліджуваного періоду все більшою є частка підприємств, що займалися інноваціями, у 2016 році вона

досягає 18,9%. Також простежується зростання витрат на інноваційну діяльність, які у досліджуваному році становлять 23 229,5 млн. грн. (рис. 3). Зростання витрат на інновації здійснює позитивний вплив на внутрішній ринок праці.

Середня чисельність населення України у 2016 році становить 42,67 млн. осіб, тоді як у 2015 році цей показник становив 42,84 млн. осіб. У 2016 році населення України скоротилося на 186,6 тис. осіб. Зменшення населення країни негативно впливає на внутрішній ринок праці.

Міграційний приріст населення в Україні у 2016 році становить 10,6 тис. осіб, що на 3,6 тис. осіб менше за показник попереднього року. Протягом 2013-2016 рр. відбувається зменшення міграційного приросту населення, проте імміграція поки що перевищує еміграцію.

Під час аналізу соціальних факторів внутрішнього ринку праці особливу увагу варто приділити таким категоріям, як зайняте, економічно-активне населення та населення працездатного віку.

Чисельність зайнятого населення зменшується протягом 2014-2016 рр., що є негативною тенденцією і пов'язане з політичною та економічною ситуацією в країні. У 2016 році зайняте населення України становить 16 276,9 тис. осіб [7]. Також у 2016 році має місце зростання населення працездатного віку до 24 342,9 тис. осіб та зменшення економічно-активного населення до 17 955,1 тис. осіб порівняно з 2015 роком. Зменшення чисельності економічно-активних та зайнятих є важливою проблемою для внутрішнього ринку праці.

Аналіз зайнятості населення за статевою ознакою та місцем проживання свідчить, що чисельність зайнятих чоловіків є більшою за чисельність зайнятих жінок – 8449,5 тис. осіб і 7827,4 тис. осіб відповідно у 2016 р. Чисельність зайнятого населення у міських поселеннях у понад два рази перевищує чисельність зайнятих у сільській місцевості – 11 178,5 тис. осіб і 5098,4 тис. осіб відповідно у 2016 році.

Найбільша питома вага (21,60%) зайнятого населення – у сфері оптової та роздрібною торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів. 17,61% зайнятих у сфері сільського, лісового та рибного господарства; 15,33% – у промисловості, 8,85% і 6,33% зайнятих працюють в освіті й охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги. Найменша кількість зайнятих (1,24%) – у сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку.

Як свідчить рис. 4, найбільшу частку за класифікатором професій займають найпростіші професії – 18,9% зайнятих у 2016 році. Професіонали становлять 17,9%, а працівники сфери торгівлі та послуг – 16,8%. Менше 1% зайнятих становлять кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства. Така структура зайнятості, можна сказати, руйнує внутрішній ринок праці.

Необхідним етапом у дослідженні ринку праці в Україні є аналіз такого показника, як рівень зайнятості населення, який у 2016 році становив 64,2% населення України віком 15-70 років та 56,3% населення працездатного віку (рис. 5). В останні три роки спостерігається зменшення значення цього показника, що є негативною тенденцією. У 2016 році цей показник ще не досяг рівня 2010 року. Зменшення рівня зайнятості є загрозою для внутрішнього ринку праці.

Рис. 4. Зайняте населення за професійними групами у 2016 р., тис. осіб

Розподіл зайнятих за рівнем освіти свідчить про те, що 32,3% зайнятих мають повну вищу освіту, 26,2% – професійно-технічну, 19,8% – неповну вищу та 18,6% – повну загальну середню.

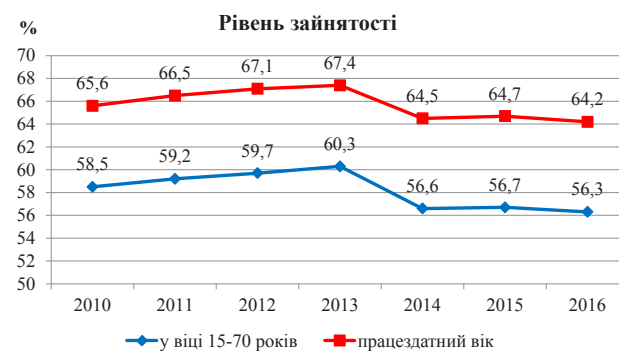

Рис. 5. Динаміка рівня зайнятості населення за 2010-2016 рр.

Аналіз залежності рівня зайнятості від рівня освіти свідчить, що зі збільшенням рівня освіти зростає рівень зайнятості, що представлено на рис. 6.

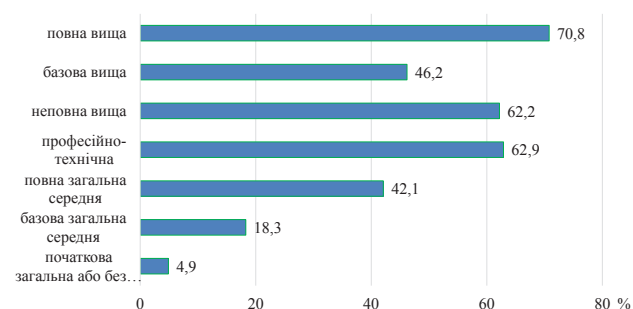

Рис. 6. Рівень зайнятості населення віком 15-70 років залежно від отриманої освіти у 2016 р.

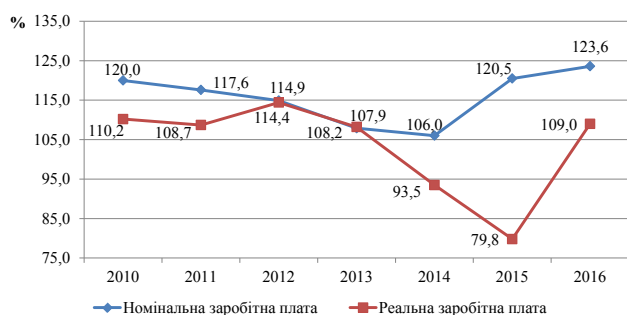
Найбільший рівень зайнятості простежується серед населення з повною вищою освітою (70,8%), з професійно-технічною освітою (62,9%) та з неповною вищою освітою (62,2%). Рівень зайнятих із базовою вищою освітою становить 46,2%, а з повною загальною освітою – 42,1%, з базовою загальною середньою освітою – 18,3%, з початковою освітою або без освіти – 4,9%. Загалом можна сказати, що зі зростанням рівня освіти зростає

рівень зайнятості цієї категорії населення, що сприяє розвитку внутрішнього ринку праці.

У 2016 році простежується зростання рівня безробіття порівняно з 2015 роком, що є негативною тенденцією. Рівень безробіття в Україні є високим (9,7% у досліджуваному році) і значно перевищує природний рівень, що водночас гальмує розвиток внутрішнього ринку праці, бо люди не можуть знайти роботу, а також створює резерв для роботодавців щодо вибору найкращих працівників.

Середньомісячна заробітна плата працівників зростає протягом усього досліджуваного періоду. У 2016 році середньомісячна заробітна плата становила 5183 грн., що на 988 грн. більше за показник 2015 року.

Як видно з рисунка 7, темпи зростання номінальної заробітної плати протягом останніх двох років збільшуються.

Рис. 7. Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати у % до попереднього року за 2010-2016 рр.

Незважаючи на зростання номінальної заробітної плати, у 2014-2015 рр. простежується значне зниження реальної заробітної плати в Україні. У наступному році ситуація трохи покращилася, про що свідчить те, що реальна заробітна плата у 2016 році становить 109,0% до відповідного показника попереднього року. Зростання доходів населення збільшує купівельну спроможність населення, що сприяє збільшенню попиту на товари і послуги, а це приводить до збільшення попиту на робочу силу і тим самим розширює межі внутрішнього ринку праці.

Позитивною для внутрішнього ринку праці є тенденція зменшення частки осіб, дохід яких менший за прожитковий рівень, до 3,8% у 2016 році (у 2015 році – 6,4%).

Проаналізувавши зовнішні фактори внутрішнього ринку праці, ми розкрили такі позитивні тенденції для розвитку внутрішнього ринку праці, як:

- зростання державних видатків;

- зростання валового внутрішнього продукту;
- збільшення капітальних інвестицій;
- зменшення процентної ставки за новими кредитами;
- зростання витрат на інновації та збільшення частки підприємств, що займалися інноваціями;
- збільшення чисельності осіб працездатного віку;
- зростання зайнятості населення зі збільшенням рівня освіти;
- зростання номінальної і реальної заробітної плати працівників;
- зменшення чисельності осіб, дохід яких менший від прожиткового рівня.

Також нами були виявлені деякі загрози для ефективного функціонування та розвитку внутрішнього ринку праці:

- наявність дефіциту зведеного бюджету України;
- зростання споживчих цін;
- зменшення економічно-активного населення та зайнятих;
- переважання зайнятих найпростішими професіями;
- зменшення рівня зайнятості населення.

Висновки. Внутрішній ринок праці посідає особливе місце в сучасній економічній системі. Він постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем. На внутрішній ринок праці здійснюють вплив зовнішні фактори, які поділяються на три групи: політичні, економічні та соціальні.

Політичні фактори представлені законодавством, податковою системою, політичною стабільністю. Серед економічних факторів вирізняються ВВП, інфляція, інвестиції, розвиток інновацій, доступність кредитування, рівень зайнятості та безробіття. Соціальні фактори характеризують рівень доходів та купівельну спроможність населення, соціальну та професійну структуру населення, стан розвитку системи освіти, міграцію населення.

Аналіз зовнішніх факторів внутрішнього ринку праці показав, що на внутрішній ринок праці здійснюють позитивний вплив зростання державних витрат, особливо на освіту; зростання валового внутрішнього продукту, зростання витрат на інноваційну діяльність, зростання населення працездатного віку, зростання номінальної та реальної заробітної плати, зменшення частки осіб, дохід яких менший від прожиткового рівня.

Дослідження зовнішніх факторів також виявило декілька факторів, які гальмують розвиток внутрішнього ринку праці, таких як дефіцитний зведений бюджет України; зростання споживчих цін; зменшення капітальних інвестицій; зменшення чисельності населення; зменшення економічно-активного та зайнятого населення; зменшення рівня зайнятості населення.

Список використаних джерел:

1. Карлова А.В. Понятіе внутреннего рынка труда и его взаимосвязь с внешним рынком // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Экономика и управление. 2015. № 3. С. 11-16.
2. Нехода Е.В. Факторный анализ формирования внутрифирменных рынков труда / Е.В. Нехода // Вестник Томского государственного университета. – 2008. – № 309. – С. 140-144.
3. Одогов Ю.Г., Руденко Г.Г. Экономика персонала. Часть 1. Теория: Учебник. – М.: Издательство «Альфа-Пресс», 2009. – 1056 с.
4. https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=23487024&cat_id=57896
5. Україна в цифрах 2016: стат. збірник / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1
7. Економічна активність населення 2016: стат. збірник / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Анотация. В статье рассмотрены особенности внешних факторов внутреннего рынка труда. Приведена классификация внешних факторов внутреннего рынка труда. Определены основные показатели, с помощью которых исследуется влияние факторов на внутренний рынок труда. Проанализированы политические, социальные и экономические факторы внутреннего рынка труда в Украине. Освещены основные тенденции и возможные угрозы для внутренних рынков труда в Украине.

Ключевые слова: внутренний рынок труда, внешние факторы, политические факторы, экономические факторы, социальные факторы.

Summary. The article deals with the features of external factors of the internal labour market. The classification of external factors of the internal labour market is given. The basic indexes, which are used to investigate the influence of factors on the internal labour market, are determined. The political, economic and social factors of the internal labour market in Ukraine are analysed. The main tendencies and possible threats to internal labour markets in Ukraine are pointed out.

Key words: internal labour market, external factors, political factors, economic factors, social factors.